

El segle de les nacions, 1

Fa cent anys, a primeries de la segona dècada del segle XX, en plena efervescència de moviments nacionals de tot tipus (radicals o moderats, positius o negatius, xovinistes o simplement responsables, defensius o agressius..., que trobarien una explosió brutal en la Primera Guerra Mundial, i una mala solució després), ningú no podia preveure quina forma tindria el nostre món, ni la nostra Europa, quan hagueren passat uns altres cent anys. Certament que tampoc nosaltres, per molta perspicàcia metòdica que hi posem, tampoc no sabem com estarà organitzat aquest món quan haurà passat un altre segle: no sabem, per exemple, per on passaran les fronteres d'això que ara anomenem nacions, ni què voldran dir aquestes fronteres. La història no s'ha acabat, ni de bon tros, i segons cap a on voldrà dirigir-se (cap a on la dirigiran les societats humanes, els pobles i els seus dirigents) consolidarà uns pocs grans estats, o moltíssims de petits, o les dues coses alhora; i no es previsible tampoc quin serà el sentit i el poder d'aquests estats, units o desunits. Sí que crec, tanmateix, que gairebé tots, o allò que en quede, continuaran dient-se *nacions*. I continuaran essent viscuts com a *pàtria* dels seus ciutadans. Qualsevol que siga el sentit i el contingut real d'aquestes paraules, que no sempre serà el mateix. Fa un segle i mig, o només un segle, els intel·lectuals o polítics que a Europa elaboraven teories sobre nacionalismes i nacions, ni en la fantasia més desbordada no podien imaginar que aquella condició de *nació* que ells promovien o simplement observaven en el context dels pobles *civilitzats* havia d'escampar-se fins a ser condició universal i com qui diu necessària per a tota la humanitat: que els africans, posem per cas, pogueren organitzar-se en quaranta o cinquanta *nacions* (qualsevol cosa que això signifiqui) era una cosa del tot impensable. La matèria ve de lluny, per tant, i les teories i les imprevisions, també. No és clar si la *nacionalitat* és un producte de la intensa i exaltada educació nacional que propugnava Rousseau, o si va implícita ja en l'*home natural* de Herder –home feliç, sense estat–; o si

Joan Francesc Mira

l'una visió i l'altra són variants d'una mateixa fantasia optimista i més o menys il·lustrada, més o menys racionalista i més o menys romàntica. Sí que és bastant clar, però, que tant Rousseau com Herder mal podien preveure que pocs anys

més tard dels seus escrits hi hauria l'immens trasbals de les guerres napoleòniques amb totes les seues conseqüències precisament *nacionals*; i que el segle següent a la il·lustració i la revolució seria, per a la major part del territori europeu, el de la divisió en grans espais imperials consagrats en el Congrés de Viena, no en múltiples repúbliques lliures, tal com el liberalisme ideològic hauria hagut de produir.

Curiosament, per als liberals anglesos o francesos de la primera meitat del segle XIX, els imperis, o els grans estats expansius (i colonialistes) semblaven una condició gairebé natural, i en tot cas no la imaginaven reversible a curt termini: la llibertat –la *dels pobles*, per exemple, com la de les classes subalternes– era un magnífic principi universal: a condició de no intentar posar-lo en pràctica. Cal recordar que qui va fer força per a posar en pràctica un principi tan *liberal* com el de les nacionalitats no va ser un home d'estat europeu sinó nord-americà; i quan els imperis interiors d'Europa (almenys els que eren reconeguts com a tals) ja havien rebentat per totes les costures com a resultat de la Gran Guerra i de les tensions acumulades. En un segle, doncs –el que va del Congrés de Viena als tractats de Versalles–, havien canviat moltes coses, i la perspectiva dominant ja no era la del canceller austríac Metternich, sinó la del president nord-americà Wilson. S'havia obert camí el principi que els pobles, com a tals pobles, eren subjectes de drets. No els prínceps sobirans, com cent anys abans, sinó els pobles. I subjectes de drets polítics, en primer lloc. Ara bé, acceptat el principi, el *problema* pràctic i teòric era saber què és un *poble*, què fa que siga una nació o part d'una nació, què el defineix com a tal, fins on arriba i com es delimita. Coses que, quan estan clares, semblen claríssimes. I quan no estan clares semblen inextricables.

“En un segle, doncs –el que va del Congrés de Viena als tractats de Versalles–, havien canviat moltes coses, i la perspectiva dominant ja no era la del canceller austríac Metternich, sinó la del president nord-americà Wilson. S'havia obert camí el principi que els pobles, com a tals pobles, eren subjectes de drets. No els prínceps sobirans, com cent anys abans, sinó els pobles. I subjectes de drets polítics, en primer lloc”